

Åtgärdsprogram för gullrisbock, 2013–2015

(Phytoecia nigricornis)

RAPPORT 6583 • JULI 2013

Åtgärdsprogram för gullrisbock 2013–2015

(Phytoecia nigricornis)

Hotkategori: Sårbar (VU)

Programmet har upprättats av
Sven G Nilsson, Ekologiska institutionen, Lunds universitet

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Ansvarig utgivare: Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 10 99

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Blekinge län

Tel: 010-22 40 000

E-post: blekinge@lansstyrelsen.se

Postadress: 371 86 Karlskrona

Internet: www.lansstyrelsen.se/blekinge

ISBN 978-91-620-6583-5

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2013

Form: Naturvårdsverket

Grafisk produktion: Fidelity Stockholm AB

Omslagsbilder: Grustäkt med gullris. Foto: Markus Franzén.

Gullris. Foto: Åke Widgren. Gullrisbock, *Phytoecia nigricornis*. Foto: Martin Holmer.

Publiceringstillstånd för kartor:

© Lantmäteriet 2013, Dnr:106-2004/188

© Artdata: ArtDatabanken 2013

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att uppnå det internationella målet om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus liksom den europeiska strategin för att uppnå detsamma. Det internationella målet är ett av sammanlagt 20 delmål som antagits inom Konventionen för biologisk mångfald för att uppnå visionen ”Living in harmony with nature”.

Åtgärdsprogrammet för gullrisbock (*Phytoecia nigricornis*) har på Naturvårdsverkets uppdrag upprättats av Sven G. Nilsson, Lunds Universitet. Programmet presenterar Naturvårdsverkets syn på mål och angelägna åtgärder för gullrisbocken.

Åtgärdsprogrammet innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av angelägna åtgärder under 2013–2015 för att förbättra artens bevarandestatus i Sverige. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, varigenom kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankringen av åtgärderna har skett genom samråd och en bred remissprocess där statliga myndigheter, kommuner, experter och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet.

Det här åtgärdsprogrammet är ett led i att förbättra bevarandearbetet och utöka kunskapen om gullrisbock. Det är Naturvårdsverkets förhoppning att programmet kommer att stimulera till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att arten så småningom kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket tackar alla de som har bidragit med synpunkter vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och de som kommer att bidra till genomförandet av detsamma. Författaren vill särskilt tacka Tobias Jeppsson, Uppsala, som lämnade uppgifter om alla kända fyndlokaler för gullrisbocken vilka tagits fram bl.a. av honom och Anders Lindhe.

Stockholm i juli 2013

Anna Helena Lindahl

Biträdande avdelningschef Genomförandeavdelningen

Fastställelse, giltighet, utvärdering och tillgänglighet

Naturvårdsverket beslutade den 3 juli 2013 i ärendet NV- 01539-10 att fastställa åtgärdsprogrammet för gullrisbock. Programmet är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2013–2015. Utvärdering och/eller revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet utvärderas och/eller revideras tidigare.

På www.naturvardsverket.se kan det här och andra åtgärdsprogram köpas eller laddas ned.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET, UTVÄRDERING OCH TILLGÄNGLIGHET	4
INNEHÅLL	5
SAMMANFATTNING	7
SUMMARY	8
ARTFAKTA	9
Översiktlig morfologisk beskrivning	9
Beskrivning av arten	9
Förväxlingsarter	9
Bevaranderelevant genetik	9
Genetiska problem	9
Biologi och ekologi	9
Livscykel	9
Livsmiljö	9
Spridningsförmåga och spridningssätt	10
Artens lämplighet som signal- eller indikatorart	10
Utbredning och hotsituation	11
Historik och trender	11
Orsaker till tillbakagång	11
Aktuell utbredning	11
Aktuell populationsfakta	12
Aktuell hotsituation	12
Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar	12
Skyddsstatus i lagar och konventioner	12
VISION OCH MÅL	13
Vision	13
Långsiktigt mål	13
Kortsiktigt mål	13
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	14
Beskrivning av åtgärder	14
Information och evenemang	14
Ny kunskap	14
Inventering	14
Biotopvård	15
Miljöövervakning	15
Allmänna rekommendationer	15
Åtgärder som kan skada eller gynna arten	15
Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning	16

Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning	16
Råd om hantering av kunskap om observationer	16
KONSEKVENSER OCH SAMORDNING	18
Konsekvenser	18
Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter	18
Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper	18
Intressekonflikter	18
Samordning	18
Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram	18
Samordning som bör ske med miljöövervakningen	18
REFERENSER	19
BILAGA 1 FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER	20
BILAGA 2 SVENSKA OBSERVATIONER AV GULLRISBOCK	21

Sammanfattning

Gullrisbock (*Phytoecia nigricornis*) är en långsmal, cylindriskt byggd långhornig med en kroppslängd av 7–12 mm och antenner som är ungefär lika långa som kroppen. Färgen är svart, men kroppen är täckt av en tät, grå behåring som på halsskölden bildar tre vita längsränder. Larvutvecklingen är ettårig.

Arten är i Sverige endast påträffad på gullris (*Solidago virgaurea*) som växer på varma, öppna och torra marker. Utomlands är den även funnen på renfana, prästkrage och gråbo. Eftersom arten i Sverige befinner sig vid nordgränsen av sin utbredning kan ett varmt mikroklimat vara nödvändigt, åtminstone för överlevnad under kalla somrar. Artens ekologi och krav på livsmiljö är dock dåligt kända i Sverige.

Gullrisbock är utbredd från Europas Atlantkust till centrala Asien. I Sverige hittades den första gången i nordöstra Skåne nära Blekingegränsen på 1800-talet. Under början av 1900-talet hittades den på ett par platser i Blekinge och i Norrköpingstrakten. Sentida fynd finns bara i norra Skåne och västligaste och mellersta Blekinge samt vid sjön Allgunnen i östra Småland. Mörkertalet kan vara stort, då arten lever i områden som sällan besöks av entomologer (förutom vid Allgunnen). De få och spridda fynden gör att inga tidstrender kan utläsas. Lämpligt habitat i sydöstra Sverige torde ha minskat markant under 1900-talet genom minskad förekomst av varma mikromiljöer.

Kunskapsbristen när det gäller gullrisbockens aktuella utbredning och populationsstorlek gör att det är mest angeläget att inventera potentiella habitat i nordöstra Skåne, hela Blekinge samt södra och östra Småland. Arten bör även eftersökas på och kring den gamla fyndplatsen i Östergötland. Under programmets giltighetstid bör de aktuella lokalerna identifieras med avseende på åtgärder som gynnar artens värdväxt. Först när aktuell utbredning har kartlagts och det finns bättre kunskap om artens ekologi kan andra åtgärder för att gynna arten preciseras.

De åtgärder som förutsätts finansieras av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter beräknas totalt uppgå till 385 000 kr under programmets giltighetsperiod 2013–2015.

Summary

The goldenrod longhorn beetle (*Phytoecia nigricornis*), is a long, thin, cylindrically-shaped longhorn beetle, with a body length of 7–12 mm and antennae that are about as long as the body. It is black in colour, but the body is covered with dense, grey hairs that at the neck shield form three white stripes that go along the body. Larval development takes one year.

In Sweden, the species is only found on goldenrod (*Solidago virgaurea*) in warm, open, dry areas. In other countries, it is also found on tansy, oxeye daisy and mugwort. Because the species in Sweden is at the northern limit of its distribution, a warm microclimate can be essential, at least for survival during cold summers. Species' ecology and requirements on habitat is not well documented in Sweden.

The goldenrod longhorn beetle is distributed from the Atlantic coast of Europe to central Asia. In Sweden, it was first found in north-eastern Skåne, near the border to Blekinge, in the nineteenth century. At the beginning of the twentieth century, it was found at a couple of sites in Blekinge and in the Norrköping area. More recent finds have been restricted to northern Skåne and the most westerly and central areas of Blekinge, as well as by Lake Allgunnen in eastern Småland. The actual number may though be large, because the species inhabits areas that are seldom visited by entomologists (except for Lake Allgunnen). The few and disparate sightings make it impossible to note any trends over time. Suitable habitats in southeast Sweden may have become fewer during the twentieth century, due to the reduced occurrence of habitats with warm microclimat.

Because of the lack of knowledge about the current distribution and status of the goldenrod longhorn beetle, it is of greatest importance to survey the potential habitats in north-eastern Skåne, in the whole of Blekinge, and in southern and eastern Småland. The presence of the species should also be investigated in and around the old reported site in Östergötland. During the period of the programme, the current locations should be described with regards to measures that would favour the host plant of the species. It is first when the current distribution has been described and there is better knowledge of the ecology of the species that other measures that would favour the species could be specified.

The cost of actions to be funded from the SEPA's allocation for action plans is estimated at € 45 300 during the actions plans' validity period 2013–2015.

Artfakta

Översiktlig morfologisk beskrivning

Beskrivning av arten

Gullrisbock (*Phytoecia nigricornis*, Fabricius, 1781) är en långsmal, cylindriskt byggd art med en kroppslängd av 7–12 mm och antenner som är ungefär lika långa som kroppen. Färgen är svart, men kroppen är täckt av en tät, grå behåring som på halsskölden bildar tre vita ränder i djurets längdriktning. Randen mitt på halsskölden fortsätter bakåt över skutellen och en kort bit längs suturen mellan täckvingarna.

Förväxlingsarter

Hundkäxbock (*Phytoecia cylindrica*) kan förväxlas med gullrisbock eftersom den är mörk och har liknande form. En viktig karaktär hos gullrisbock är den markanta ljusa längdstrimman uppe på halsskölden och främre delen av täckvingarna, som saknas eller är mindre tydlig hos hundkäxbock. Hundkäxbocken har delvis rödgula framlår till skillnad från gullrisbockens helsvarta.

Bevaranderelevant genetik

Genetiska problem

Sannolikt förekommer gullrisbock i Sverige i små isolerade populationer, varför inavelsdepression inte kan uteslutas.

Biologi och ekologi

Livscykel

Larvutvecklingen är ettårig och sker i nedersta stam- och översta rot delen av gullrisplantan. Den fullvuxna larven övervintrar i rothalsen på växten och förpuppar sig i maj. Den nykläckta skalbaggen påträffas i senare delen av maj, juni och början av juli sittande på stammen eller på framväxande färska blad. Hur länge de utkläckta skalbagarna lever är okänt, men troligen högst under några veckor. Om de under denna period intar någon föda är inte heller känt.

Livsmiljö

Arten är i Sverige endast påträffad på gullris (*Solidago virgaurea*) som växer på varma, öppna och torra marker (Ehnström 1999, Molander & Franzén 2010). Utomlands är den även funnen på renfana (*Tanacetum vulgare*), prästkrage (*Leucanthemum vulgare*) och gråbo (*Artemisia vulgaris*). Gullris är en flerårig växt, som blommar i juli till september. Arten är vanlig i hela landet på mager,

Figur 1. Grustäkt med gullris i Ljungrya, Olofström. Fotograf: Markus Franzén

torr till frisk mark och finns i många olika miljöer, som skogar, hagar, bryn och vägkanter.

Eftersom gullrisbocken i Sverige befinner sig vid nordgränsen kan ett varmt mikroklimat vara nödvändigt, åtminstone för överlevnad under kalla somrar. Livsmiljön är dock dåligt känd i Sverige, då endast enstaka noteringar har gjorts. Vid Olofström i Blekinge sågs flera exemplar sittande på bladrossetter av gullris på en grusås där jordtäcket var bortskrapat för kommande grustäkt (Rydh 1980). Vid en inventering 2009 noterades arten på tre varma soliga miljöer, ett grustag, en slätteräng och ett före detta spårrområde med delvis exponerat grus (Molander & Franzén 2010). På alla platserna fanns rikligt med värdväxten gullris.

Spridningsförmåga och spridningssätt

Inget är känt om artens spridning, men de lämpliga miljöerna kan numera vara mycket isolerade. Nyskapade miljöer i grustag och vägskärningar kan därför förmodas stå tomma om spridningskällor är avlägsna.

Artens lämplighet som signal- eller indikatorart

Det är inte känt om arten indikerar skyddsvärda miljöer för andra arter, men så kan möjligen vara fallet när det gäller värmekrävande arter i örtrika miljöer. På sådana platser hittar man ofta andra rödlistade arter bland kärlväxter och insekter. Studier i Blekinge 2009 stöder hypotesen att gullrisbock förekommer på platser med en även i övrigt skyddsvärd insektsfauna (Molander & Franzén 2010).

Utbredning och hotsituation

Historik och trender

Gullrisbock rapporterades första gången i Sverige från Bögestad i Skåne av C. Roth (Thomson 1865). Platsen heter nu Bökestad och ligger vid sjön Rasilångens sydvästra strand bara några kilometer från Blekinge. I den första skalbaggs katalogen (Grill 1896) finns endast detta fynd. Först 1939 återfanns arten i östra Blekinge och 1946 hittades den på ytterligare en plats i östra Blekinge. Under perioden 1979–2000 insamlades flera exemplar vid Jämshög utanför Olofström, inte långt från primärlokalen Bökestad i Vånga. Ett mycket överraskande fynd gjordes 1947 vid Arkösund, Jonsberg, Norrköping. Mera väntat var ett fynd 1986 vid Mjöshyltan vid sjön Allgunnen i östra Småland. Den senare trakten är känd för sina varma somrar. Sommaren 1998 observerades arten dessutom vid Ignaberga i norra Skåne (Ericson 2001). De få och spridda fynden gör att inga tidstrender kan utläsas, men det ökande intresset för skalbaggar de senaste 20 åren borde ha gett fler fynd om arten ökat. Lämpligt habitat i sydöstra Sverige torde ha minskat markant under 1900-talet genom minskad förekomst av varma mikromiljöer med gullris.

Längre tillbaka kan slåtterängar ha varit ett viktigt habitat, eftersom gullris verkar vara starkt slåttergynnad och bl.a. är mycket rikligt förekommande i slåtterängar med traditionell sen slåtterhävd och efterbete på Höö och Råshult i Stenbrohult socken i södra Småland (förf. observationer). Gullris kan även ha gynnats av den höga brandfrekvensen i sydöstra Götaland fram till för ca 200 år sedan (Niklasson & Nilsson 2005).

Orsaker till tillbakagång

Någon tillbakagång kan inte med säkerhet beläggas, men är trolig (se föregående avsnitt). Under senare delen av 1900-talet kan grustäkt ha utplånat lämpliga lokaler, men ibland också skapat nya lokaler då träd huggits bort. Nettoeffekterna av grustäkt är dock svårbedömd. Andra sannolika orsaker till en trolig tillbakagång för arten är den kraftiga minskningen av slåtterängar, förändrad skötsel av vägkanter och banvallar med bland annat användande av herbicider och allmänt ökad igenväxning på grund av ökat kvävenedfall från luften. Ekologiska studier av artens habitatkrav i Sverige behövs för att göra en säkrare bedömning av populationsförändringar och deras orsaker.

Aktuell utbredning

Gullrisbock är utbredd från Europas atlantkust till centrala Asien. I Frankrike och Centraleuropa tycks arten vara relativt jämnt utbredd (Bense 1995). Arten är regionalt ingen sällsynthet i Tjeckien och Slovakien (Sláma 1998). I Baltikum sträcker sig utbredningsområdet upp till mellersta Estland. Från Finland bedöms arten vara försvunnen. Sentida fynd i Sverige finns bara i norra Skåne och västligaste och mellersta Blekinge. Fynden i västra Blekinge har rapporterats med olika platsnamn av flera entomologer, men avser troligen alla samma lilla förekomstområde. Mörkertalet i sydöstra Sverige kan dock vara stort, då arten lever i ett område som sällan besöks av entomologer (förutom vid Allgunnen).

Figur 2. Aktuell och historisk utbredning av Gullrisbock i Sverige. Tomma cirklar fynd före 1995. Fyllda cirklar fynd 1995 och senare.

Aktuell populationsfakta

Kunskap om den svenska populationsstorleken saknas.

Aktuell hotsituation

Gullrisbock bedöms som Sårbar (VU) i den senaste rödlistan (Gärdenfors 2010). Den omfattande igenväxningen av blomrika miljöer kan ha missgynnat arten. Under en kortare period på 10–20 år efter upphörd hävd kan gynnsamma habitat ha uppstått, eftersom arten troligen missgynnas av hårt bete. När träd och buskar skuggar värdväxterna torde arten inte kunna leva kvar. Som helhet bedöms därför tillgången på habitat för gullrisbock ha minskat under senare decennier.

Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar

Ett varmare klimat kan möjligen gynna arten, men eftersom mer regn också väntas och uppvärmningen främst sker vintertid är det osäkert om det blir en positiv effekt på denna art. Enligt några klimatmodeller kommer sydöstra Sverige få mindre nederbörd under sommarhalvåret och i så fall kan arten komma att gynnas.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Gullrisbock är inte fridlyst och omfattas inte av några internationella konventioner eller "Action Plans". Den generella lagstiftning som kan påverka arten eller den biotop eller det område där arten förekommer beskrivs inte i detta program.

Visioner och mål

Vision

Visionen är att gullrisbock kan avföras från den svenska rödlistan och arten klassas som livskraftig.

Långsiktigt mål

- Senast 2030 har gullrisbock ett 10-tal livskraftiga lokala populationer spridda, men inte totalt isolerade ifrån varandra, i sydöstra Sverige (Skåne län, Blekinge län, Kalmar län).

Kortsiktigt mål

Kunskapsbrist gör att mål för artens utbredning och populationsstatus inte har preciserats i det här åtgärdsprogrammet. Målsättningarna till 2015 utgörs istället av åtgärds målen:

- Inventering har medfört att det finns bra kunskap om artens utbredning och populationsstorlek i sydöstra Sverige.
- Det finns aktuell kunskap om artens status på tidigare kända lokaler.
- Samtliga aktuella lokaler har kartlagts med avseende på hot mot gullrisbock och dess värdväxt.
- Samtliga lokaler där en hotbild föreligger är kartlagda avseende på åtgärder som behöver vidtas för att gynna arten och dess värdväxt.
- Kunskapen om artens ekologi har förbättrats.
- Berörda markägare har informerats om arten och vad de kan göra för att gynna den.

Åtgärder och rekommendationer

Beskrivning av åtgärder

I det här avsnittet ges en övergripande beskrivning av de åtgärder som föreslås genomföras under åtgärdsprogrammets giltighetstid. I Bilaga 1 finns en tabell med mer information om de planerade åtgärderna.

De viktigaste åtgärderna 2013–2015 är att undersöka aktuell utbredning och frekvens i Sverige, samt aktuell status och åtgärdsbehov på tidigare kända lokaler samt ge information till berörda markägare. Eventuella övriga åtgärder kan bedömas när detta har gjorts.

Information och evenemang

Information till markägare och andra nyttjanderättshavare av lokalerna bör ske genom personliga besök. Vid besöken informeras om arten och om betydelsen av att bibehålla lokalerna öppna och med god förekomst av gullris. Besöken bör ske i fält när gullris blommar så att markägare kan lära sig att känna igen värdväxten. Informationsbesök genomförs först när inventeringarna är klara, och det finns bättre kunskap om artens utbredning, frekvens och status i landet.

Ny kunskap

Särskilt angeläget är ny kunskap om gullrisbockens utbredning och ekologi i Sverige. Gullrisbocken tycks i Sverige leva på platser med varmt mikroklimat (Molander & Franzén 2010), varför sådana lokaler bör prioriteras vid eftersök. En viktig aspekt är att ta reda på om bete missgynnar arten. Följande frågor behöver besvaras för att veta hur optimal skötsel av gullrisbockens habitat kan ske: När ska slåtter ske? Är bete bra eller dåligt, och hur hårt kan det vara? Vid bete, vilka djurslag gynnar gullris om något och när under året ska i så fall sådant bete ske? Är efterbete på hösten bra eller dåligt? Hur sent på våren kan man bränna och är brand en del av skötselregimen? Åtgärdens omfattning anpassas efter inventeringsresultat och kan således bli mindre än vad som budgeterats.

Inventering

Inventering har högsta prioritet de närmaste åren i kombination av noggrann beskrivning av habitat och potentiella värdväxter på fyndplatser. Det kan inte uteslutas att andra större korgblommiga växter än gullris är aktuella som värdväxt (jfr utländska uppgifter ovan).

Eftersom arten kan hittas sittande på värdväxten bara en kort period, måste potentiella habitat letas upp innan gullrisbocken kommer fram. Det kan göras under sensommaren året innan gullrisbocken inventeras eller under de tre första veckorna av maj. Genom att genomsöka sydvända skogsbryn, grustag, betesmarker, torrängar och andra områden med varma mikroklimat där gullris förekommer rikligt kan lokaler identifieras som sedan inventeras under artens flygtid.

Under soliga dagar från slutet av maj och till början av juli besöks de platser som identifierats som potentiella habitat. Om våren är varm kan arten komma fram redan i slutet av maj, men juni är den bästa månaden för inventering. Man kan även söka efter larver, larvgångar och flyghål i gullrisplantor (Molander & Franzén 2010), men endast på högst 10 % av plantorna för att inte skada artens habitat.

Kända sentida fyndplatser besöks för att eftersöka arten och dokumentera habitat och deras status (igenväxning, eventuella hot, potentiella värdväxter etc).

Biotopvård

På tidigare kända lokaler med aktuell förekomst och på lokaler som nyupptäckts kan det finnas behov av åtgärder för att motverka igenväxning och för att gynna gullris. Bränning under tidig vår och sen slätter är åtgärder som bedöms vara gynnsamma för gullris. Exakt när slätter och bränning kan ske med hänsyn till gullrisbock är dock osäkert (se ovan). Hårt bete under vår och sommar kan förväntas vara negativt för arten och dess värdväxt.

Kartläggning av åtgärder som kan gynna gullrisbock sker samtidigt som lokalerna inventeras enligt ovan. Planering av åtgärder sker på respektive länsstyrelse i samråd med övriga län som berörs av artens förekomst och resultat kommuniceras kontinuerligt.

Inom landsbygdsprogrammet, som gäller åren 2007–2013, finns det möjlighet till finansiering för till exempel restaurering och skötsel av slätterängar. Även rådgivning och information till markägare eller lantbrukare kan genomföras med hjälp av medel för kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet.

Miljöövervakning

I programmet föreslås inga särskilda åtgärder för övervakning. Vid utvärdering och revidering av programmet är det viktigt att ange hur arten och inventeringsresultat som föreslås i det här programmet kommer att följas upp i framtiden.

Allmänna rekommendationer

Det här kapitlet vänder sig till dem som genom sitt jobb eller fritid kommer i kontakt med gullrisbock och dess livsmiljö, och som genom sitt agerande kan påverka artens situation och som vill ha vägledning för hur de bör agera för att gynna den.

Åtgärder som kan skada eller gynna arten

Åtgärder som kan skada och gynna arten finns beskrivna under "Populationsstorlek och hotsituation" samt "Åtgärder och rekommendationer" ovan. Vid efterbehandling av avslutade grustäkter bör ansvarig myndighet väga in åtgärder för att gynna gullrisbock och andra arter som lever i denna miljö. Tåktens efterbehandlingsplan kan i vissa fall innebära att det inte är möjligt.

Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning

I det här åtgärdsprogrammet för gullrisbock föreslås inga utsättningar under 2013–2015.

Vid utsättningar gäller att den som vill sätta ut hotade växt- eller djurarter som är fridlysta enligt 4–9 §§ artskyddsförordningen (2007:845), eller som är fredade enligt 3 § jaktlagen, samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning inklusive förvaring och transport, måste se till att skaffa erforderliga tillstånd. Länsstyrelsen får enligt 14–15 §§ artskyddsförordningen i det enskilda fallet ge dispens från förbuden i 4–9 §§ som avser länet eller del av länet. För fångst och utsättning av däggdjur och fåglar krävs tillstånd av Naturvårdsverket. När det gäller förvaring och transport av levande exemplar av växt- och djurarter som i bilaga 1 till artskyddsförordningen har markerats med N eller n, måste undantag från förbudet i 23 § sökas hos Jordbruksverket.

Vid utsättningar ska också beaktas att åtgärder som inte kräver särskilt tillstånd men som väsentligt kan påverka naturmiljön ska anmälas för samråd till Länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Utsättning av arter i naturen kan vara en sådan åtgärd. Därför bör samråd ske med aktuell länsstyrelse innan åtgärder vidtas för att sätta ut växt- eller djurarter i naturen.

Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning

Den fastighetsägare eller nyttjanderättsinnehavare som brukar mark eller vatten där hotade arter och deras livsmiljö finns bör vara uppmärksam på hur området brukas. En brukare som sätter sig in i naturvärdenas behov av skötsel eller frånvaro av ingrepp och visar hänsyn i sitt brukande är oftast en god garant för att arterna ska kunna bibehållas i området.

Oavsett verksamhetsutövarens kunskap och intresse för att bibehålla naturvärdena kan det finnas krav på verksamhetsutövaren enligt gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Vilken myndighet som i så fall ska kontaktas avgörs av vilken myndighet som har tillsyn över den verksamhet eller åtgärd det gäller. Länsstyrelsen är den myndighet som oftast är tillsynsmyndighet. För verksamhet som omfattas av skogsvårdslagen är skogsstyrelsen tillsynsmyndighet. Det går alltid att kontakta länsstyrelsen för att få besked om vilken myndighet som är ansvarig.

Tillsynsmyndigheterna kan ge upplysningar om vilka regelverk som gäller i det aktuella fallet. Det kan finnas krav på tillstånds-, anmälningsplikt eller samråd. Den berörda myndigheten kan ge information om vad en anmälan eller ansökan bör innehålla och i hur god tid den bör lämnas in innan verksamheten planeras sättas igång.

Råd om hantering av kunskap om observationer

Enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 20 kap. § 1 gäller sekretess för uppgift om en djur- eller växtart som är i behov av skydd och som det finns ett intresse av att bevara i ett livskraftigt bestånd, om det kan antas att ett sådant bevarande av arten inom landet eller del av landet motverkas om uppgiften röjs. Kännedom om förekomster av hotade arter kräver omdöme vid

spridning av sådan kunskap då illegal jakt och insamling kan vara ett hot mot arten.

Naturvårdsverkets policy är att informationen så långt möjligt ska spridas till markägare och nyttjanderättshavare så att dessa kan ta hänsyn till arten i sitt brukande av området där arten förekommer permanent eller tillfälligt.

När det gäller arten i det här programmet så bör inga restriktioner tillämpas när det gäller utlämnande av förekomstdata.

Konsekvenser och samordning

Konsekvenser

Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter

Den typ av miljöer som gullrisbocken lever i (torra och vindskyddade täkter, betesmarker, ängar, vägslänter och andra marginalmarker) med gullris och andra större korgblommiga växter som renfana, prästkrage och gråbo (kända som värdväxter i Mellaneuropa), är habitat för många rödlistade arter i Sverige. Det gäller särskilt fjärilar, vildbin och skalbaggar. En ökande förekomst av sådana miljöer kan därför förväntas påverka många arters status positivt. På två av fyndplatserna för gullrisbocken 2009 i Blekinge fanns t.ex. de rödlistade bladbaggarna *Labidostomis longimana*, *Cryptocephalus sericeus* och *Chrysolina hyperici* samt väddsandbiet *Andrena hattorfiana* (Molander & Franzén 2010).

Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper

Örtrika torrängar är en hotad naturtyp som kan öka om det visar sig att det är ett habitat som arten är beroende av och det genomförs åtgärder för att gynna gullrisbock. Ytterligare kunskap om artens ekologi krävs för säkrare bedömning.

Intressekonflikter

För att erhålla EU-ersättning för att bruka betesmarker krävs normalt ett relativt hårt bete, som missgynnar gullris och gullrisbock. Skyddsåtgärder för gullrisbocken kan därför komma i konflikt med brukarens åtagande för miljöersättningar från Jordbruksverket. Då arter med specifika skötselkrav är knutna till den aktuella marken så kan skötseln anpassas. I en åtagandeplan som upprättas av Länsstyrelsen kan man styra vilka djurslag som får användas, tid på året för slåtter och bete eller skötseln av särskilt värdefulla element. Detta bör därför uppmärksammas vid avtalsskrivning i områden med gullrisbock och därefter får en avvägning ske mot andra naturvärden för att se hur önskad skötsel ska utformas i avtalet.

Åtgärder för gullrisbock kan påverka skogsmiljöer genom att skuggande träd i närheten av förekomster kan behövas tas ned, men arealerna som kan bli aktuella för åtgärder torde vara mycket begränsade.

Samordning

Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram

Samordningsvinster med andra åtgärdsprogram kan inte anges förrän förekomster undersökts och innan inventering och precisering av gullrisbockens habitatkrav har genomförts.

Samordning som bör ske med miljöövervakningen

Framtida övervakning av gullrisbock bör ske genom program som utformas när kunskapen om artens utbredning har kartlagts.

Referenser

- Ander, Kjell. 1955. Från Entomologiska Sällskapet i Lund förhandlingar åren 1942–1947. *Opuscula Entomologica* 20: 89–96.
- Bense, U. 1995. *Longhorn beetles*. Margraf Verlag, Weikersheim, Germany.
- Bilý, S. & Mehl, O. 1989. Longhorn Beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Entomologica Scandinavica* 22: 165–166.
- Butovitsch, V. 1939. Zur Kenntnis der Paarung, Eiablage, und Ernährung der Cerambyciden. *Entomologisk Tidskrift* 60: 214, 230, 233, 250.
- Ehnström, B. 1999. Artfaktablad: *Phytoecia nigricornis* – gullrisbock. ArtDatabanken.
- Ehnström, B & Holmer, M. 2007. Nationalnyckel till Sveriges flora och fauna, Skalbaggar, Långhorningar. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ericson, B. 2001. Skalbaggar från Hässleholmstrakten (Ignaberga kalkbrott). *Natur i Göinge* 32: 23–28.
- Grill, C. 1896. *Catalogus Coleopterorum Scandinaviae*. Stockholm.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010 – The 2010 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Molander, M. & Franzén, M. 2010. Gullrisbock, *Phytoecia nigricornis* (Coleoptera: Cerambycidae) – sällsynt eller förbisedd? *Entomologisk tidskrift* 131 :161–168.
- Niklasson, M. & Nilsson, S.G. 2005. *Skogsdynamik och arters bevarande – bevarandebiologi, skogshistoria, skogsekologi och deras tillämpning i Sydsveriges landskap*. Studentlitteratur, Lund.
- Rydh, I. 1980. Nyfynd av skalbaggar i Blekinge. 3. *Entomologisk Tidskrift* 101: 156–157.
- Sláma, M.E.F. 1998. *Tesaríkovití – Cerambycidae. České republiky a Slovenské republiky (Brouci – Coleoptera)*. Milan Sláma, Krhanice.
- Sundholm, A. 1950. Några intressanta skalbaggar från Blekinge.(Col). *Opuscula Entomologica* 15: 206–208.
- Süda, I. & Mieländer, g. 1998. *Distribution Masp of Estonian Insects: Siklanesed – Cerambycidae*. Estonian Naturalist Society, Section of Entomology.
- Thomson, C.G. 1865. *Skandinaviens Coleoptera*. VIII. Lund.

Bilaga 1. Föreslagna åtgärder

Åtgärd	Län	Område/Lokal	Aktör	Finansiär	Kostnad	Prioritet	Genomförs
Information	H, K, M	Aktuella lokaler	Lst	NV-ÅGP	I uppdrag	2	2015
Ny kunskap			Universitet		0	2	2013–2015
Inventering	E	Kända och potentiella lokaler*	Lst	NV-ÅGP	15 000	1	2013–2015
	H	Kända och potentiella lokaler*	Lst	NV-ÅGP	45 000	1	2013–2015
	K	Kända och potentiella lokaler*	Lst	NV-ÅGP	140 000	1	2013–2015
	M	Kända och potentiella lokaler*	Lst	NV-ÅGP	45 000	1	2013–2015
	G	Potentiella lokaler	Lst	NV-ÅGP	40 000	1	2013–2015
Biotopvård**	H, K, M	Aktuella lokaler	Lst	NV-ÅGP	100 000	3	2015
Total kostnad NV-ÅGP					385 000		2013–2015

* På tidigare kända lokaler enligt Bilaga 2.

** På aktuella lokaler om åtgärdsbehov konstateras under inventeringarna.

Bilaga 2. Svenska observationer av gullrisbock

Kommun	Ort	Lokal	År	Månad	Dag
Kristianstad	Vånga	Bökestad	<1900	–	–
Karlskrona	Kristianopel	Brömsebro	1939	6	4
Karlskrona	Kristianopel	Brömsebro	1946	6	30
Karlskrona	Rödeby	Stubbelycke	1949	6	19
Norrköping	Jonsberg	Arkösund	1947	7	?
Olofström	Jämshög	Jämshög	1973	6	5
Ronneby	Eringsboda	Bråten	1979	5	5
Olofström	Jämshög	Jämshög	1979	5	5
Olofström	Jämshög	Olofström	1979	5	29
Olofström	Jämshög	Olofström	1979	5	30
Olofström	Jämshög	Olofström	1979	5	30
Olofström	Jämshög	Olofström	1979	6	6
Olofström	Jämshög	Olofström	1979	6	7
Olofström	Jämshög	Jämshög	1980	6	8
Olofström	Jämshög	Jämshög	1980	6	8
Olofström	Jämshög	Olofström	1980	6	24
Olofström	Jämshög	Olofström	1980	8	8
Olofström	Jämshög	Jämshög	1981	5	29
Olofström	Jämshög	Ljungryda	1981	5	29
Olofström	Jämshög	Jämshög	1982	6	6
Olofström	Jämshög	Jämshög	1984	6	12
Olofström	Jämshög	Jämshög	1984	6	12
Olofström	Jämshög	Ljungryda	1984	6	12
Nybro	Kråksmåla	Mjöhyltan	1986	5	25
Olofström	Jämshög	Jämshög	1986	6	11
Olofström	Jämshög	Jämshög	1997	6	16
Olofström	Jämshög	Jämshög	1999	6	10
Hässleholm	Ignaberga	Ignaberga	1998	5	17
Olofström	Jämshög	Jämshög	2000	6	13
Ronneby	Johannishus	Johannishus	2008	6	14
Olofström	Jämshög	Ljungryda	2009	6	12
Ronneby	Johannishus	Johannishus	2009	6	15

Åtgärdsprogram för gullrisbock 2013–2015

RAPPORT 6583

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6583-5
ISSN 0282-7298

(Phytoecia nigricornis)

Gullrisbock (*Phytoecia nigricornis*) är en långhorning som är 7–12 mm lång med nästan lika långa antenner. Den är svart och täckt av en tät grå behåring, som på halsskölden bildar tre vita längsränder. Larvutvecklingen är ettårig och sker i översta rotdelen på gullrisplantan. Den fullvuxna larven övervintrar i rothalsen på växten och förpuppar sig i maj. Den nykläckta skalbaggen påträffas sittande på framväxande färska blad, främst i början av juni.

Gullrisbocken lever i Sverige på nordgränsen av sin utbredning och är i landet endast påträffad på gullris (*Solidago virgaurea*) på varma, öppna och torra marker. Sentida fynd av arten är få och den har bara hittats på några få lokaler i norra Skåne, västra och mellersta Blekinge samt vid sjön Allgunnen i östra Småland. Arten kan vara förbisedd.

Eftersom så få fynd har gjorts är artens krav på livsmiljö dåligt kända. Kunskapsbristen när det gäller gullrisbockens aktuella utbredning och status gör att det är mest angeläget att inventera potentiella habitat och kartlägga lokalerna med avseende på åtgärder som gynnar artens värdväxt och hot mot förekomst av gullrisbock och dess värdväxt. Först när aktuell utbredning har kartlagts och det finns bättre kunskap om artens ekologi kan andra åtgärder för att gynna arten preciseras.

